

ње настави – у Авганистану је желело да престане“.¹⁶⁾

Ако се суздржимо од јачих реакција, оваква псеудоаргументација Свенсена изненађује посебно ако се има на уму да он иначе све време у књизи заузима критички став у тумачењу савремених сукоба, и да је чак изразито суревњив према хуманитарној мотивацији НАТО интервенција, као и да са жаљењем констатује да је данас Косово у великој мери етнички очишћено од Срба и Рома. Ако је могуће прогутати ову недоследност без извлачења негативних импликација, и то од аутора књиге чији је водећа идеја морал у одбрани хуманитета, онда ово дело свакако треба прочитати, како због његове ерудитности, занимљивости тако и због једноставног језика којим је писано, што га чини приступачним ширем кругу читалаца.



16) Лаш Фр. Х. Свенсен, Филозофија зла, стр. 226.

Лорна Штрбац¹⁷⁾

**Јасна Милошевић -
Ђорђевић,
Човек о нацији,
Институт за политичке
студије Београд, 2008.**

Појам идентитета, индивидуалног или колективног, појавио се, у друштвеним наукама релативно касно. Но након почетног стидљивог помаљања овог појма средином 20. века, крај века је обележен његовом све фреквентнијом употребом, и то не само у друштвеним наукама, него и у публицистици и политичком говору. Претерана учесталост појма идентитета је постепено довела до његовог хабања и губљења прецизног значења. Кад је реч о нацији и националном идентитету, у социолошкој, политиколошкој и филозофској литератури постоји права теоријска збрка и концептуална анархија. Ова теоријска анархија и неодређеност појма нације и националног идентитета није резултат само постојања различитих теоријских приступа социјалним идентитетима, него је условљена и дубоким друштвеним променама које су се током 20. века дешавале на светском плану. Појава аутономистичких и сепаратистичких покрета, транснационалних организација, експанзија неолиберализма,

17) Докторант на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

затим глобализација привреде, медија, културе, спорта, информација, тероризма, актуелизовали су проблем нације крајем 20. и почетком 21. века али и истовремено произвели постојање дијаметрално различитих одређења самог феномена. Појам нације је попут многих других, иначе научних појмова, постао семантичко поље у којем се укрштају и сукобљавају различите теоријске, идејне, идеолошке и политичке струје. У суштини, крајем 20. века су се кристализовале две међусобно опозитне теоријске струје које на два различита начина схватају нацију. По првој, нација је превазиђени облик социјално-политичке организације, резидуа прошлости, политичко-институционални одраз традиционалног и конзервативног друштва, и у будућности ће под утицајем читавог низа фактора постепено нестати, док по другој, нација је још увек основни облик социјално-политичке организације савременог друштва, а национална држава основна јединица међународних односа. Независно од тога да ли је реч о грађанском или етничком концепту нације, нација је у савременом друштву угрожена са два аспекта, транснационалног и субнационалног. Дубоке промене које се дешавају у савременом друштву реперкутујући се на државу, суверенитет, нацију, национални идентитет кључни су узрок због

којег је интересовање за нације и националне идентитете и даље присутно, и то не само код нас него и у свету уопште.

Јасна Милошевић-Ђорђевић у књизи; *Човек о нацији-схватање националног идентитета у Србији*, коју је објавио Институт за политичке студије 2008. године, се бави нацијом и националним идентитетом, али са једног посебног аспекта. Пре него што се укаже на специфичност ауторкиног приступа проучавању националног идентитета који га чини дистинктивним у поређењу са осталима, битно је истаћи да ова књига због више разлога заслужује пажњу научне јавности. Посебна особеност књиге, која је истовремено чини релевантним и вредним научним делом је та да је она настала синтетизовањем емпиријског, квантитативног и квалитативног истраживања, са једне стране и теоријског промишљања и експлицирања дате емпиријске грађе, са друге. Дакле, у основи теоријских ставова ауторке и закључака студије који су наведени на њеном крају, налазе се истраживања схватања, и структуре значења националног идентитета, иначе, спроведена на територији Републике Србије у два временска периода, током 2003 године и три године касније - 2006.

Монографија *Човек о нацији - схватање националног идентитета у Србији*, се са-

стоји од шест делова. У Уводу, Јасна Милошевић-Ђорђевић истиче да је циљ њене студије био да открије шта значи припадност нацији за грађане Србије, који су чиниоци схватања националног идентитета, у ком степену се грађани Србије везују за нацију и идентификују с њом, какво схватање националног идентитета преовладава код грађана Србије. Национални идентитет је значајан за проучавање, не само код нас него и уопште на целом балканском, често изразито, са социјалног, политичког, и културолошког аспекта, динамичном простору, на чијем тлу се дешавају константне друштвене промене изазване ратовима, миграцијама становништва, стварањем нових нација и држава. Појам националног идентитета је, такође, и научно релевантан и легитиман појам. Међутим "једна од првих тешкоћа са којом се сусреће особа која би желела да се бави његовим испитивањем је дефинисање појма и разграничавање у односу на друге појмове." (13) Покушавајући да дефинише нацију, ауторка користи сазнајну грађу читавог низа теоретичара као што су: Бенедикт Андерсон, Ернест Гелнер, Ентони Гиденс, Ентони Смит, Хенри Тајфлер, Фредерик Барт, Филип Путиња, Александар Молнар, Слободан Антонић, Загорка Голубовић, Вучина Васовић, итд. Јасно је да у социолошкој и политиколо-

шкој литератури постоји лепежа теоријских приступа националном идентитету, као што су; примордијализам, ситуационизам, функционализам, инструментализам, конструктивизам итд. Ови теоријски концепти су класификовани у три групе: 1. теоријски концепти који разјашњавају питање природе националног идентитета; 2. теоријски концепти који разматрају кључне одреднице у дефинисању националног идентитета; 3. теоријски концепти који се баве нацијама и идентитетом у односу на политичку и економску моћ држава и модерни светски поредак. Упркос разликама између примордијализма, ситуационизма, функционализма, конструктивизма, постмарксизма у поимању нације, присутне су и бројне сличности. У свим теоријским концептима се наглашава да је национални идентитет динамичка категорија, да настаје и да се развија у интеракцији с другима, да је категорија која зависи од контекста, да је национални идентитет истовремено и колективан и индивидуалан итд. У овом делу књиге ауторка такође је покушала да прецизније дефинише и диференцира појмове као што су: нација, раса, етнос, класа, индивидуални, колективни, социјални идентитет, итд

У другом делу књиге: *Методолошки приступи*, Јасна Милошевић-Ђорђевић указује да

су циљеви пројекта били одређивање схватања националног идентитета у теоријским приступима, одређивање основних схватања националног идентитета међу грађанима Србије, испитивање схватања националног идентитета појединаца, значења, искуства и доживљаја везаних за овај феномен. Сам пројекат је обухватио два квантитативна истраживања помоћу унапред структурисаног упитника на узорцима од 1000 испитаника, у два временска периода, 2003. и 2006. године, затим двадесет дубинских интервјуа и на крају две фокус групе. Прво квантитативно истраживање је спроведено од 26. јула до 01. августа 2003. године, а друго три године касније, тачније 2006. године. Величина узорка у ова два истраживања је укупно 1000 испитаника старијих од 18. година, а стратификација случајног узорка је заснована на територијалном принципу, по којем је територија Републике Србије подељена на четири региона; Београд, Војводина, западна Србија и источна Србија.

У трећем делу књиге: *Квантитативно истраживање схватања националног идентитета*, презентовани су резултати испитивања на основу којих имамо јаснији увид у суштину односа између човека и нације код нас. Испитаници су подељени на две групе, на Србе и Друге, односно грађане неке

друге националне припадности; Црногорце, Мађаре, Хрвате, Ро-ме, Југословене. Истраживања су показала да испитаници нацију сматрају једном од најважнијих социјалних група, и по значају је стављају одмах после породице. Између две групе испитаника, Срба и испитаника других националних припадности, нема разлике у процени важности нације. Ауторка студије сматра да висок степен везаности грађана Србије за нацију, али и за веру може указивати на присутност традиционализма и ауторитарности у нашем друштву. "Могуће је да српско друштво карактерише мала мобилност, слаба информисаност о догађајима у свету, неинформисаност о другим културама, и даље у јавности и медијима присутан антизападан став као и изванредан облик друштвене заговорности." (73) Но избор нације као најзначајније социјалне групе с којом се појединци идентификују не значи нужно и негативни бихејвиорални показатељ, односно он се не може тумачити као национализам све док национални идентитет не потискује и не угрожава све друге облике идентификација. Један од кључних циљева овог истраживања је био да се испита субјективан доживљај нације за сваког појединца, дакле шта значи припадност одређеној нацији за сваког испитаника лично, и са друге стране, да се испита објективно схватање нације генерално независно од

субјективног доживљаја припадности. Истраживање је показало да је примордијалистичко схватање нације доминантно и да се оно састоји из два значења, једно које се односи на духовна обележја као што су вера, обичаји, историја, писмо, и друго које се односи на физичко и духовно порекло. Интересантно је да нема разлике у схватању националног идентитета код две групе испитаника, односно код Срба и *Других*. И једна и друга група испитаника високо вреднују припадност нацији, ни једна ни друга група не прави разлику између субјективног и објективног схватања националног идентитета, и код једне и код друге групе преовладава примордијалистичко схватање националног идентитета, а не инструменталистичко.

У четвртом делу књиге: *Квалитативно истраживање - дубински интервјуи*, ауторка монографије трага за одговорима на иста питања, али, сада користећи квалитативне технике (дубински интервјуи и фокус групе) које омогућују испитивање дубинских персоналних тумачења зависних од политичког, локално-друштвеног и језичког контекста. Она настоји да испита структуру значења националног идентитета и његову суштину. Резултати који су добијени посредством квалитативног истраживања делимично су релативизовали податке о субјективном доживљају националног идентитета испитаника

добијених путем квантитативног истраживања. За разлику од података који су добијени путем квантитативног истраживања који показују да већина испитаника велики значај придаје сопственој националној припадности, а нацију ставља по значају на друго место одмах после породице, подаци добијени квалитативним истраживањима помоћу дубинских интервјуа показују да су појединци мање склони идентификовању са социјалним групама, па и са сопственом нацијом. Они више истичу значај индивидуалности, у нацији виде нешто што доводи у питање па чак и угрожава њихов индивидуални идентитет, у већој мери су истицали значај личног идентитета, и независности од утицаја социјалне групе и укупне социокултурне средине. Што се тиче схватања националног идентитета, доминирају примордијалистичка схватања (вера, језик, порекло, обичаји, заједничка историја) над инструменталистичким, као и код квантитативног истраживања, с тим што се издвојило и појавило још једно схватање националног идентитета, односно "дефинисање нације превасходно кроз истицање супротности у односу на друге." (131)

У петом делу књиге: *Квалитативно истраживање - фокус групе*, представљено је истраживање две фокус групе, једне која се састоји од испитаника од 18 до 35 година и друге од 35

до 55 година. Обе фокус групе су биле састављене од две под-групе Срба и *Других*, односно испитаника који се изјашњавају као Југословени, Црногорци, Хрвати, Роми итд. Испитаници из прве фокус групе су истицали да припадност нацији није толико важна, они кад је реч о рангирању социјалних група на прво место по значају стављају породицу, затим групу пријатеља итд. Интересантно је да је овој групи испитаника својствена негативна афективна компонента става према националном идентитету, то јест ова група исказује негативан став према сопственој нацији и националној припадности. Кад је реч о њиховом схватању нације, слика о нацији је прилично конфузна и контрадикторна, присутна су и источна и западна схватања нације, и примордијалистичка и ситуационистичка. Јасна Милошевић-Ђорђевић закључује да су пропадање друштва и транзиција на свим нивоима условили нестанак националне свести и националног идентитета код младих људи. Конфузно поимање нације, спремност да се друге нације афирмативно перципирају а сопствена негативно, да се размишљање о нацији везује за политику и то у њеном негативном контексту, негативни су индикатори са становишта социјалног идентитета. Кад је реч о другој фокус групи, истраживањем испитаника од 35 до 55 година се дошло до другачијих

података. Већина испитаника из ове фокус групе сматра да је припадност социјалним групама па и нацији изузетно важна. И Срби и припадници других националности наглашавају да их је њихово лично искуство научило важности припадања социјалним групама. Скоро сви испитаници српске националне припадности везују своју националну припадност с православљем, што је, са друге стране, у мањем степену својствено испитаницима који нису Срби. Код ове фокус групе национална свест је јаснија, степен везаности за своју нацију већи, а схватања нације су углавном конзервативна, источна, традиционална, примордијалистичка.

У шестом делу књиге; *Закључна разматрања о националном идентитету*, Јасна Милошевић-Ђорђевић истиче да су истраживања националног идентитета у Србији током прошле две деценије била углавном дескриптивна и заснована на испитивању степена националне везаности и национализма. Изостајала су изучавања структуре и суштине значења националног идентитета. На основу спроведених квантитативних и квалитативних истраживања структуре значења националног идентитета ауторка монографије закључује да су грађани Србије још увек далеко од модерног, западног схватања националног идентитета.

Предоминација примордијалистичкох схватања националног идентитета по којем се национални идентитет дефинише помоћу језика, обичаја, културе, порекла, писма, условљена је читавим низом детерминанти међу којима ауторка посебно истиче следеће; неповерење у друштвене и државне установе, непостојање грађанске државе, одсуство историјског, симболичког, вредносног, територијалног, институционалног континуитета, присутност традиционалистичке и конзервативне вредносне оријентације, присутност антизападњаштва, неприхватање западних достигнућа итд. У Србији преовладава конзервативно схватање и одређење нације, а то значи да још увек није дошло до "редефинисања схватања националног идентитета којим би државна обележја и грађански интерес имали примат над пореклом, лозом и осећањем." (176) И, на крају, књига; *Човек о нацији - схватања националног идентитета у Србији*, би могла бити увршћена у опус релеватних научних дела која се баве са, још увек, под утицајем читавог детреминистичког низа чинилаца, актуелним и релевантним проблемом националног идентитета.

